

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

האשה
החשובה ודופת
צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ח ד' קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 562

מסכת סנהדרין ט"ז-כ"ב

בס"ד, י"ד אדר תש"ע

השבוע בגליון

- ◆ הקבלת המלך עם ספר תורה
- ◆ פורים סרגוסה
- ◆ הכתב העברי והכתב האשורי
- ◆ הלוחות נכתבו בשני סוגי כתב שונים

- ◆ הצלת חיים תוך כדי בזיון - חובה?
- ◆ אינסטלאטור כונן
- ◆ "המגדל יתום בתוך ביתו כאילו ילדו" - ממש?
- ◆ ההתבטותם של אצטגניני פרעה

דבר העורך

לנצל כל רגע

מעשה מרגש ביותר חווה הרב ו.ש. לפני שנים רבות, בבית החולים בילינסון שבפתח תקווה, ובמכתבו למערכת "מאורות הדף היומי" הוא מבקש לשתף את הקוראים במאורע שנחרת על לבו. "אבני", הוא מספר, "אושפז בבית החולים בילינסון עקב מחלה. מטבע הדברים, בימים הראשונים לאישפוזו היינו מרוכזים בכל מאדנו בטיפול בו, וכמעט שלא הבחנו במתרחש סביבנו. כעבור ימים אחדים הוטב מצבו של אבי ומשך נוצר קשר בין בני משפחתי לבני משפחתו של צעיר, אשר אושפז בחדר סמוך לחדרו של אבי. בשנות העשרים לחיי, לקה לפתע בשסתום לבו. מצבו הרפואי החמיר והלך והרופאים אשר לא החליטו עדיין כיצד לטפל בו, אשפזוהו להשגחה תחת עיניהם הפקוחות של הצוות הרפואי. הצעיר שכב במיטתו וחייך בעת שנכנסתי לבקרו, מעולם לא פגשתי לפני כן, אך בבית החולים הכל מכירים. הצרה והמועקה מקרבים את הלבבות, כאשר נדמה כי שם, בחוץ, מעבר לבניין הגדול הכל כשורה, ולתוך הבניין התקבצו ובאו כל המצוקות גם יחד. שוחחנו שעה ארוכה ובטרם צאתי הוא הבחין בשקית התפילין שנשאתי עמי. הוא התבונן בה ארוכות, ובתגובה שאלתי אותו, אם גם לו יש שקית כזו. "לא", הוא השיב, ותוגה עלתה על פניו. "האם הנחת תפילין אי פעם?" שברתי ושאלתי. "לא", ענה, ויגון עטף את עיניו. לא שאלתי אותו אם הוא חפץ להניח תפילין. עיניו זעקו זאת ונפשו התרגשה עליו. סייעתי לו לקום ממיטתו, כרכתי את זרועו בתפילין של יד, עטרתי את קרקפתו בתפילין של ראש, ויחד קראנו ברגש מתוך הסידור "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד".

דף יח/ב זקן ואינה לפי כבודו

הצלת חיים תוך כדי בזיון - חובה?

כל אדם היודע עדות לטובת חברו, חייב לעשות כן ולסייע לחבירו. אולם מבואר בסוגייתנו, שכהן גדול פטור מכך משום שאין זה מכבודו. כלל זה נאמר גם בהלכות השבת אבידה, ש"זקן ואינה לפי כבודו" פטור מהשבת אבידה. כלומר: אם הזקן לא היה טורח אחר חפץ זה אם היה אובד לו, משום הבזיון הכרוך בדבר, הוא פטור גם מלהשיב חפץ זה שאבד לחבירו (ב"מ ל"א שו"ע חו"מ סי' רס"ג סעי' א').

אינסטלאטור כונן: אנשים העוסקים בהצלת חיי אדם מוצאים את עצמם מוזעקים להגשת עזרה והצלה בכל שעות היממה. פעמים רבות באותה שעה בה הם נקראים לעזור לזולת הם נמצאים במצב שבו אדם מן השורה אינו מופיע כך ברשות הרבים בין הבריות מחמת הבזיון. הדברים אמורים לגבי אינסטלאטור, הנמצא בעיצומה של עבודה שטינפה את בגדיו מכף רגל ועד ראש, ובעלי מלאכות אחרים שאינם יוצאים לרשות הרבים בבגדי עבודתם. אמנם אנשי ההצלה אצים רצים למקום בו נזקקים להם, בלא לחשוב אף לרגע קט על כבודם האישי, אך הבה נבחון מבחינה הלכתית, אם אכן חובה עליהם לוותר על כבודם לצורך הצלת חיי אדם, או שמא הם רשאים לנקות את עצמם בטרם יציאתם לרשות הרבים, אף על פי שבכך מתעכב הטיפול הרפואי לחולה.

בספק זה התחבט הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל, בעל "חכמת שלמה" ("שולחן ערוך" חו"מ סי' תכ"ו), שמא אכן גם במצוות "לא תעמוד על דם רעך" קיים הפטור של "זקן ואינה לפי כבודו". אולם פוסקים רבים חולקים על דעתו וסוברים כי אין ספק כלל, והם מביאים ראיות שונות לכך שחובה על כל אדם להציל נפש מישראל בלא התחשבות בכבודו העצמי ובבזיון הכרוכים בכך. בעל "כלי חמדה" (פ' תצא אות ו', ה') מצטט את דברי הגמרא (סוטה כ"א/ב) האומרת, שהמסרב להציל אשה הטובעת בנהר הרי הוא "חסיד שוטה". הרי לנו כי אין לחשב כל חשבונות בעת הצלת נפשות. הגאון רבי יצחק וייס זצ"ל, הביא ראיה לכך מדברי הרמב"ם (הל' שבת פ"ב הל' ג') שכתב לגבי הצלת נפשות בשבת: "כשעושים דברים האלו, אין עושין אותן לא על ידי גוים ולא על ידי קטנים ולא על ידי עבדים ולא על ידי נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם". לו תלמיד חכם היה צריך להמנע

עילוי נשמת

הרב **משה צבי יוסף הלפרן** ז"ל

ב"ר שלמה ז"ל

נלב"ע ט"ו באדר תשל"ב

תנצב"ה

הונצח ע"י ידידיו משפחות **הלפרן** שיחיו קרית קרייניצי - גבעת שמואל

עילוי נשמת

הר"ר **שלום זיטניצקי (בודה)** ז"ל

ב"ר יצחק ז"ל

נלב"ע פורים, י"ד באדר תשמ"ג

תנצב"ה

הונצח ע"י ידידיו בני המשפחה שיחיו

עילוי נשמת

הר"ר **מרדכי שלום לויטס** ז"ל

ב"ר מאיר ז"ל

נלב"ע י"ח באדר א' תש"ס

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

נר ה'

נשמת אדם

לעילוי נשמת

מרת **לאה גרינפלד** ע"ה ב"ר אברהם ז"ל

נלב"ע י"ז באדר ב' תשמ"ט **תנצב"ה**

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

מפיקוח נפש הכרוך בבזיון, אומר הגר"י וייס זצ"ל, היה על הרמב"ם לציין זאת במפורש (שו"ת "מנחת יצחק" ח"ה סי' ז').

הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א מוסיף להקשות על דבריו של הגר"ש קלוגר זצ"ל: הכלל "זקן ואינה לפי כבודו" קובע, כי אדם מכובד פטור מהתעסקות בחפצי חברו, רק אם גם כאשר הדברים היו נוגעים אליו הוא לא היה מתעסק עמם, כאמור. הגע עצמך, לו היה אדם רואה את בנו טובע בנהר, ההיה שוקל לרגע קט כיצד הוא נראה והאם ראוי לצאת כן לרשות הרבים? ברור לכל שהוא היה אף-רץ כחץ מקשת בכל מצב כדי להצילו. מעתה, הבסיס לפטור "זקן ואינה לפי כבודו" נשמט ממקרה של הצלת נפשות (שו"ת "ציץ אליעזר" ח"ט סי' י"ז קונ' רפואה בשבת פ' י"א).

דף יט/ב, ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו

"המגדל יתום בתוך ביתו כאילו ילדו" - ממש?

מנשר מיוחד הוציא הרמ"א לבקשת "זקן מוכה אלוקים ומעונה... כמר אשר הנקרא אנשיל טייזינגר", ובו הודיע בשער בת רבים כי נכדו היתום של הזקן נחשב כבנו לגבי אמירת קדיש עליו לאחר מיתתו, ולא תהא לאבלים אחרים זכות קדימה עליו. הרמ"א נענה לבקשתו, כשהוא מעלה על נס את הסב, אשר גידל את היתום בתוך ביתו ואף שכר לו רב שילמדו תורה, "ואמרו במסכת סנהדרין... כל המגדל יתום בתוך ביתו כאילו ילדו... וכל שכן שהביאו לחיי עולם הבא ששכר לו רבי ללמדו..." (שו"ת הרמ"א סי' קי"ח).

המגדל יתום מקיים מצוות פריה ורביה? בעקבות דברי סוגייתנו אנו מוצאים בשו"ת "חכם צבי" (סי' צ"ג) את הספק הבא: "נסתפקת, אדם הנוצר על ידי ספר יצירה... מצטרף לעשרה לדברים הצריכים עשרה כגון קדיש וקדושה?... שכן, כפי שהמגדל יתום נחשב כאילו ילדו, גם מעשה ידיהם של הצדיקים ייחשב כתולדותם. לבסוף הוא קובע ש"גולם" אינו נחשב ילדו של הצדיק שיצרו. בספק אחר התחבט הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל (הגהות אה"ע סי' א' סעי' א') - אשר בעצמו התייתם בקטנותו ואומץ על ידי המגיד מדובנא שפגשו ביולנא, וחש כי עדין לגדולות ותחת חסותו של המגיד גדל היתום הקטן לגאון עצום - האם יתכן לומר, שהמגדל יתום בביתו נחשב כאביו אף לגבי קיום מצוות פריה ורביה, אך חידושו לא התקבל להלכה.

אחד המקורות לכך, ש"כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו" הוא דברי הימים (א' ד/יח) המגדיר את משה רבינו כבנה של בתיה בת פרעה שגידלתו. אף השם 'משה'; פירושו 'ילד' בשפת מצרים, כפי שמבאר נצי"ב ("העמק דבר" שמות ב/י) בשם ר' שמואל מבעהיים, ונקרא בשם זה מפני שהצילתו מהמים וגידלתו.

התחבטותם של אצטגניני פרעה: על סמך דברים אלו ביאר הגאון רבי אליהו ראם, שהיה ראב"ד בירושלים לפני עשרות שנים, את פשר בבלולם של אצטגניני מצרים. רש"י (שמות א/כב) מביא, כי ביום שנולד משה אמרו אצטגניני פרעה למלכם, כי היום נולד מושיעם של ישראל, אבל אין הם יודעים אם ממצרים הוא או מישראל. מדוע לא ידעו? מפני האמור בסוגייתנו, שהמגדל יתום בתוך ביתו כאילו ילדו. לפיכך, מצד אחד ראוהו כנולד מישראל, מפני אמו הביולוגית יוכבד, ומצד שני נדמה להם כנולד ממצרים, מפני אמו המאמצת בתיה ("כמוצא שלל רב" שמות א/כט).

גם המלמד את בן חבירו תורה, אומרת סוגייתנו, הרי הוא כמי שילדו. "נודע ביהודה" (כפי שמביא בנו בספר דרושיו "אהבת ציון" פרוש ט') מבאר את דברי בן עזאי שלא נשא אשה באמרו (יבמות סג/ב) "נפשי חשקה בתורה", כי לא התכוון לומר שהוא מעדיף את קיום מצוות תלמוד תורה על פני קיום מצוות פריה ורביה, אלא כוונתו היתה שעל ידי שילמד אחרים תורה ייחשב לו הדבר כאילו ילדו וממילא יקיים את שתי המצוות יחדיו.

עצה לחשוכי בנים: הגר"י קנייבסקי זצ"ל ("חיי עולם" פ' ל"א) מביא, כי ה"חפץ חיים" ("שם עולם" פ' ט"ו) האריך לבאר, שבדברים אלו יש עצה לחשוכי בנים. וכתב, שמי שלא זכה לבנים, ייטיב לעשות אם יממן את לימודו של ילד עד שיגדל לתלמיד חכם, ועל ידי כך "ייחשב לו בבית דין של מעלה כאילו הניח בן ממש".

דף יט/ב, שתהא אימתו עליך

כבודו של מלך נכרי - עד היכן?

בדפים אלו אנו לומדים על הכבוד העצום שיש להעניק למלך, עד ש"מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול", שנאמר (דברים יז/טו) "שום תשים עליך מלך" - "שתהא אימתו עליך". גדול הוא כל כך כבוד המלכים, עד שמבואר בגמרא (ברכות יט/ב) כי אף משום כבוד מלכים נכריים, הקלו חז"ל בגזירות מסוימות שהיה בהן כדי להפחית מכבודו של המלך. מלכי ספרד, אנגליה, הולנד ומדינות אחרות בימינו, הממלאים תפקיד טקסי וסמלי בלבד, אינם מוכרים כמלכים לפי ההלכה, ורק מלך

למחרת שבתי לבית החולים כדי לבקרו ומצאתי את אמו בוכיה.

לאחר מספר דקות היא זיהתה אותי ואמרה: "דע לך, כי החיוך האחרון של בני, זכרוננו לברכה, היה בזכותך. הוא היה מאושר עד עמקי נשמתו על שזכה להניח תפילין. אבל הוא לא ידע שזו הפעם האחרונה..."

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

כפסע לפני המוות הוא זכה שלא ייחשב כ"קרקפתא דלא מנח תפילין" - כאדם שלא הניח תפילין מימיו.

אני למדתי מכך והפנמתי עמוק בנפשי, כי לעולם אין לדחות עשייתו של מעשה טוב, שהרי מי יודע אם יהא זמן אחר לעשותו.

אני חפץ לסיים את סיפורי בנימה עצובה, ולכן אני מבקש לספר לכם עובדה קטנה נוספת, מעניינת גם היא, בעלת מכה משותפת למעשה הקודם.

ביום מן הימים הזדמנתי לעיר פילדלפיה במדינת פנסילבניה, העיר הראשונה של ארצות הברית, בה שוכן פרמון החירות.

במעלה הרחוב שבו ממוקמת ישיבת פילדלפיה, קיים בית כנסת בבניין ישן בן כמאה ועשרים שנה, בשם "רעים אהובים", כאשר התפללתי בבית כנסת זה, הבחנתי ביהודי קשיש כבן שמונים

היושב על ספסל, לפניו גמרא ובידו סרגל. התבוננתי וראיתי, כי הגמרא שלפניו מחולקת לשני חלקים. בעמוד השמאלי מודפסת הגמרא, ואילו בעמוד הימני ניתן תרגומה לאנגלית. הוא, נעזר בסרגל לקריאת שורה אחת בגמרא, ומיד לאחר מכן למד את תרגומה לאנגלית.

ישבתי מן הצד והתבוננתי בו. הוא היה שקוע מאד בלימודו. ניכר היה כי אין לו בעולמו דבר מלבד הגמרא, התרגום והסרגל. לבסוף הוא הבחין בי ופתחתי עמו בשיחה. הוא סיפר לי, כי הוא יהודי העוסק לפרנסתו ברוב שעות היום, ולפני שנים רבות כאשר סייעו את מחזור הש"ס במסגרת הדף היומי, מצא הרעיון חן בעיניו.

"בתחילה", הוא סיפר, "אמרתי לנפשי, מה לך ולדף היומי. זקני הלבן לא היה שחור גם אז, וצעדתי לקראת שנות השבעים המאוחרות. אבל, החלטתי כי לא אפסיד מאומה אם אנסה להתחיל ללמוד, ואראה כיצד הדברים מתקדמים.

מה אומר ומה אדבר, סיים איש שיחי בסיפוק רב. "כעת אני עומד כעת לגמור את הש"ס בפעם השנייה" הכריז בהתרגשות כשהסרגל בידו.

שורה ועוד שורה, גמרא ותרגום, גמרא ותרגום, עמוד ועוד עמוד, כל יום, כל בוקר, ולבסוף הוא זכה לסיים את הש"ס.

ניצל הזמן, כן הם פני הדברים בכל דבר רוחני. אדם שחש התעוררות להתחיל מעשה חיובי, ייטיב לעשות אם ינצל את ההזדמנות ואת רגשות הקדושה המפעמים בו, לבצע את הדברים באופן מידי.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.

כתובות: ת.ד. 3446 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף טז/א אין הקומץ משביע את הארץ.

'קומץ' זה מה?

הביטוי המפורסם "אין הקומץ משביע את הארץ", מקורו בגמרתנו.

המהרי"ץ חיות מביא את ההסבר הבא לפירושו של משפט זה. החגב מכוונה בארמית "קמצא", כפי שניתן להיווכח בתרגום אונקלוס המתרגם את הפסוק (במדבר יג/לג) "ונהי בעינינו כחגבים".

"והוינא בעיני נפשנא כקמצינ". למרות שהאריה מסוגל לקלוט "קומץ", חגבים מן האוויר ולאוכלם, הוא לא יצא מזה שבע... אין הקומץ משיביע את הארי.

דף טזא

רשות מהגדולים

כותב ה"באר היטב" (סי' ק"י ס"ק י') בשם ה"עטרת זקנים":
"נוהגים" ליטול רשות מהגדולים ומתברכים כשהולכים בדרך, ויש סמך ממה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה "נמליכין בסנהדרין, פירש רש"י יטלו רשות כדי שיתפללו עליהם".

דף יז/ב כל עור שאין בה עשרה דברים הללו אין ת"ח רשאי לדור בתוכה

רב עדיף מרופא

בעיירה ענייה בליטא חסרו הן רב והן רופא. נחלקו בני הקהילה אם עדיף לשכור רב, או שמא יש לשמור את ההקצבה הזעומה עבור שכירת רופא. **רבי** יעקב קמינצקי זצ"ל, שמע את הדעות השונות, ופסק כי עדיף לתור אחר רב. שכן, רב ידאג שיביאו רופא, כמבואר בסוגייתנו, שאסור לגור בעיר שאין בה רופא, ואילו רופא לא יביא להבאת רב...
ואכן, רבי יעקב קמינצקי זצ"ל גם היה נאה מקיים. כשנתמנה לרב בעיירה ציטיכאן התברר לו, כי אין שם רופא. לפיכך, הוא תר אחר ספר רפואה רוסי, ובמשך לילה שלם למד בו... סיפורים מעניינים מסופרים על בקיאותו ברפואה מאותו הלילה ("רבי יעקב" 139, 130).

דף יח/ב והתעלמת פעמים שאתה מתעלם

להתעלם מקרוב משפחה

בשעה שבא הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל לזוורשה, כבוד גדול עשו לו כל בני העיר. מנער ועד זקן יצאו לקראתו ועמדו בצידי הדרכים לקבל את פניו, עד ששלטונות העיר חששו מבזיון המלכות. **כמקום** אכסנייתו הוצעו בתי עשירים ונגידים, אך הגאון בחר להתאכסן בבית מט לילופ, שם התגורר אדם עני, קרוב משפחתו.
דעתם של למדני ורשה לא היתה נוחה מכך, והם טענו כלפי רבי עקיבא איגר, כי אין הדבר לפי כבודו: חז"ל דרשו "והתעלמת, פעמים שאתה מתעלם" זקן ואינה לפי כבודו!
ענה להם הגאון: שתי פעמים מזהירים ישראל לא להתעלם. האחת - במצוות השבת אבידה (דברים כב/ג) "לא תוכל להתעלם", והשניה בדברי ישעיהו הנביא (נח/ג) אותם אנו קוראים בהפטר של יום הכיפורים "ומבשרך לא תתעלם". ואם חז"ל דרשו "זקן ואינה לפי כבודו" מן הפסוק העוסק במצוות השבת אבידה, ולא מן הפסוק בספר ישעיהו, מוכח, שלגבי קרובי משפחה אין כל הבדל בין אם הוא לפי כבודך או לא, ואסור להתעלם ממנו לעולם ("מאורן של ישראל").

דף כ/ב ופורץ לעשות לו דרך

חכמתו של ר' יהונתן

הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל, היה, כידוע, מקורב למלכות. פעם אחת עמד המלך להכנס לעיר, וכדי לבחון את חכמתו של רבי יהונתן הוא שאל אותו אם מסוגל הוא לדעת מראש באיזה שער יכנס. ענה לו רבי יהונתן כי הוא יכתוב זאת על דף, אשר יפתח רק לאחר שהמלך יכנס לעיר, ואז יווכח כי ידע הוא את אשר יעשה המלך.

אשר "חשוב בשולטנותו... ודן והורג במשפט ואין מי שמשנה על דבריו מהן ללאו ומלאו להן", ראוי לכבוד מלכים זה (שו"ת הרדב"ז ח"א סי' רצ"ו בשם הראב"ד).

הקבלת המלך עם ספר תורה: עניין זה של כבוד מלכי אומות העולם, שעל ראייתם אף מברכים (עיי' או"ח סי' רכ"ד סעי' ח'), עורר שאלות רבות בפוסקים. במקומות רבים בגלות נהגו היהודים להקביל את פני המלך עם ספר תורה. נוהג זה עורר את השאלה אם ראוי לנהוג כן בספר התורה ולטלטלו לצורך זה, וכתב בעל ה"פתחי תשובה" (יו"ד סי' רפ"ב ס"ק א'): "ולענין מה שנוהגים בעת שנוסע המלך מטלטלים ספר תורה לכבודו, ראינו... שאין למחות בזה". נידון נרחב אף התפתח בפוסקים אם בשבת מותר לטלטל את ספר התורה לכבודו של המלך בעיר שבה הטלטול אסור מדרבנן. בעל "בית לחם יהודה" ("שולחן ערוך" יו"ד שם סעי' ז') פוסק בשם הרדב"ז, כי עדיף להוליכו פחות מארבע אמות בבת אחת, או להוליכו על ידי שני יהודים יחד [- שנים שעשו פטורים]. אולם בעל "כתב סופר" (שו"ת או"ח סי' ל"ז) שנשאל על כך על ידי אחיו בעל "מכתב סופר" מקראקא, פוסק להתיר לטלטלו אף ביום הכיפורים שחל בשבת [עיי"ש הגבלות וסייגים להיתר זה].

ביום לידתו של מלך מסויים ערכו לכבודו משתה גדול, ואחד הפוסקים התיר ליהודי לנגן באירוע חגיגי זה, אף על פי שהוא נערך ביום טוב שני של גלויות! בעל "אור שמח" נשאל לחוות דעתו על כך, ובתום פלפולו בעניין כבוד מלכים הוא פסק, כי יפה הורה החכם, מבלי פקפוק ("אור שמח" הל' יו"ט פ"ו הל' י"ד). [לעומת זאת בהוצאת ס"ת לכרמלית הוא פוסק לאסור. עיי"ש שביאר, אלו תקנות וגזירות הותרו על ידי חז"ל].

פורים סרגוסה: בשנת ה' ק"פ נמלכו חכמי סרגוסה שבספרד בדעתם, לבלתי בזות את ספר התורה בטלטולו כל פעם לכבוד המלך. לפיכך הם החליטו לרוקן את הקופסה החיצונית מן הספר [בספרי תורה ספרדיים הקלף הנגלל סביב העץ יכול להתפרק מהמעטה החיצוני הנראה כקופסה, וכשמעטה זה סגור אין ניתן להבחין אם הספר מצוי בתוכו, אלא על פי המשקל]. אולם, יהודי שהשתמד וידע זאת, הלשין על כך למלך, שהחליט להפתיע את היהודים בעת ביקורו הצפוי, ולדרוש מהם להראות לו את פנים ספר התורה...

לילה לפני ביקורו של המלך חלם שמש הקהילה חלום בעתה, בו הוא נדרש להניח את ספר התורה בתוך מעטהו לאלתר. השמש קם ממיטתו בבהלה, ומבלי ספר על כך לאיש הוא רץ לעשות כנדרש ממנו. למחרת, בהגיע המלך, קדמוהו כל היהודים עם ספר התורה כנהוג. המלך, במלוא החביבות, ביקש לראות את ספר התורה עצמו, ופני חכמי הקהילה החוירו... הרעד אחז בהם והם חישבו להתעלף... רק השמש היה רגוע. הוא פתח את מעטה הספר בניחותא, והמלך הנדהם, כמו גם שאר החכמים, נוכח לדעת, כי אך עלילת שוא היתה זאת. לזכר אותו מאורע נתקן "פורים סרגוסה" ביום י"ז בשבט, למען יחוגו אותו מדי שנה [את הסיפור בפרוטרוט, ניתן לראות בלוח דבר בעיתו].

דף כא/ב בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי

הכתב העברי והכתב האשורי

ידועים דברי רב חסדא האומר (שבת קד/א), שהאות **'ס'** והאות **'ס'** שבלוחות הברית "בנס היו עומדין", שהרי כל האותיות נחקקו על גבי הלוחות מצד אל לצד והיו נראות משני עברי הלוחות, וממילא, האותיות **'ס'** ו**'ס'** שאין להן במה להאחז בצידן, עמדו באוויר.

רבי דוד בן שלמה אבן זמרא (שו"ת רדב"ז סי' תמ"ב), המצטט גמרא זו ומשווה אותה עם סוגייתנו ועם דברי הירושלמי, מגיע למסקנה, כי לדעת חלק מהתנאים ומהאמוראים, הלוחות הראשונים והלוחות השניים נכתבו בשני סוגי כתב שונים לחלוטין, ולפיכך, בלוחות השניים האות **'ע'** היא שנזקקה לנס כדי לעמוד על תילה!

על כך ועוד, להלן.

הכתב המרובע שבו נכתבים שורות אלו, ואשר בו כותבים את ספרי התורה, את התפילין ואת המזוזות בהוספת התגין הנדרשים, נקרא "כתב אשורי". בנוסף לכתב זה, היהודים בני ארץ ישראל השתמשו בעבר הרחוק ב"כתב עברי" [מלשון "עבר הנהר" רש"י ד"ה "כתב עברי"], השונה לחלוטין מן הכתב האשורי. השומרונים [כת קטנה הקיימת בארץ ישראל ולה מנהגים יהודיים שונים],

לעילוי נשמת

הרה"צ ר' **יעקב מרדכי מרקוביץ** ז"ל
 ב"ר יצחק ז"ל נלב"ע ח"י אדר ב' תשכ"ז
תנצב"ה

הונצח ע"י בנו ידידינו
 הר"ר **צבי מרקוביץ** ומשפ' שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **אהרן חיים פרנס** ז"ל
 ב"ר אלימלך ז"ל נלב"ע י"ד באדר תשנ"ז

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

העלון יוצא לאור ע"י

מאורות הדף היומי

משרד ראשי: רח' ווגמן 1 (פינת חתם סופר 5)
 Wagman street 1 ת.ד. 471 בני-ברק
 P. O. B. 471 Bnei-Brak ISRAEL טל: 03-5775333
 tel: +972-3-5775333 פקס: 03-7601020
 Fax: +972-3-7601020 אימייל: meorot@meorot.co.il
 E-mail:

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307
מוקד ההזמנות 1-700-500-151

נוהגים להשתמש בכתב העברי גם בימינו, ובידי שומרונים אלו ספר תורה הכתוב בכתב זה, ואף הרדב"ז מעיד כי בדק את ספר התורה של הכותים [ככל הנראה כוונתו לשומרונים אלו], ומצאו כתוב בכתב עברי.

כאשר עלה רמב"ן לארץ ישראל הוא הוסיף הערה לסוף פירושו על התורה בה הוא מספר, כי בעכו נפל לידי מטבע של מחצית השקל מתקופת חז"ל ועליו מוטבעות אותיות שונות, וכותיים שנשאלו לפרשן של אותיות אלו, תרגמו על אתר, מאחר שכתב זה נהג אצלם (רמב"ן עה"ת, הוצאת מוסד הרב קוק). המעוניין לערוך הכרות עם כתב זה, יביט בצידן האחורי של מטבעות הכסף של מדינת ישראל. מאחורי המטבע בן חמש האגורות כתוב "שנת ארבע" בכתב זה, ומאחורי המטבע בן עשרת השקלים מופיעות האותיות "לגאלת ציון". בספר "יראים" (סי' ת) מופיעות אותיות הכתב העברי, והמעניין שם יזהה מיד את האות X כאות 'ת', כפי שהיא מופיעה במטבעות הנ"ל (ראה תו"ש חלק כ"ט פ' ט).

לאחר סקירה זו, נעניין בסוגייתנו ונמצא עצמנו נבוכים קמעה.

בסוגייתנו נחלקו תנאים אם ספרי התורה, התפילין והמזוזות נכתבו בכתב אשורי מאז ומקדם. **רב חסדא** מבאר כי לדעת רבי יוסי, תחילה נהגו לכתבם בכתב עברי, ומשעלה עזרא מבבל, הוא הנהיג על פי נבואה (זבחים סב/א) את הכתב שבו השתמשו באשור ובבבל, הלא הוא הכתב האשורי. לדעת ראשונים אחדים, עד שעלה עזרא מבבל, לא כתבו את ספרי התורה בכתב האשורי. מדוע אם כן אמר **רב חסדא** במסכת שבת שהאותיות 'ס' ו'ס' נזקקו לנס כדי לעמוד. הרי אותיות אלו בכתב העברי אינן עגולות ויש להן על מה להסמך. אדרבה, דווקא האות 'ע' היא הזקוקה לנס כדי לעמוד על תילה!

הלוחות נכתבו בשני סוגי כתב שונים: אכן, בתלמוד ירושלמי (מגילה פ"א הל' ט') נאמר שהאות 'ע' היא שעמדה בנס. בעקבות כך מגיע רדב"ז (שם) למסקנה מעניינת ביותר: לכל הדעות, הלוחות הראשונים והלוחות השניים לא ניתנו באותו כתב! הלוחות הראשונים ניתנו בכתב אשורי, וכאשר חטאו ישראל בחטא העגל, ניטל מהם כתב זה עד ימי עזרא כאשר ביטלו את יצר הרע של עבודה זרה. לפיכך, הוא אומר, דווקא בלוחות הראשונים נאמר (שמות לב/טז) "והמכתב **מכתב אלקים**", ואילו בלוחות השניים לא נאמר כן, מאחר שהן נכתבו בכתב שונה, בכתב העברי. כך, גם כאשר הקב"ה אמר למשה בהתייחסו ללוחות השניים (שם לד/א): "וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים", היינו, הדברים שהיו אמנם יכתבו, אך לא באותו כתב [בתורה שלמה שם פ"ד ביאר עפ"י את הנאמר במכילתא בשלח יז/ח, שהלוחות נשברו ופרחו האותיות וחזר כתב שמים למקומו. בהתאם לאמור לעיל, כוונת המכילתא היא כי כתב הלוחות המיוחד - כתב אשורי - חזר לשמים וניטל מבני ישראל. וראה דברים נפלאים בדרך זו בדרשות רבי דוד טעבל ממינסק בספרו "בית דוד" דרוש ו'].

רוב הראשונים [מלבד ספר העיקרים מאמר ג' פ' ט"ז] נוקטים כדעת רבי אלעזר המודעי בסוגייתנו, שהכתב לא השתנה כל עיקר, ומאז ומקדם נהג כתב אשורי. רבי אלעזר המודעי מוכיח את דעתו מן הפסוק (שמות לח/יא) "ווי העמודים" - המתלים שעל עמודי המשכן נקראו וויים, על שם האות ו'. דמיון האות ו' למתלה מתאים לפי כתב אשורי בלבד, שכן, בכתב העברי האות ו' היא כעין צורת Z הפוכה, כפי שניתן לראות על גב המטבע בן עשרת השקלים (כן פי' רש"י ד"ה "ווי העמודים"). (ע"ע י"ד רמה", ריטב"א מגילה ב/א, מהר"ל בתפארת ישראל פ' ס"ב, באוצר הגאונים).

התחכם המלך, ופרץ לו פתח חדש בחומת העיר, בחשבו, כי זאת ודאי לא צפה רבי יהונתן. **לאחר** שהמלך נכנס פתחו את הפתק, והנה נכתב בו: "מלך פורץ לעשות לו דרך..."

דף כא/ב בשעה שנשא שלמה את בת פרעה

למה קיבל עשו את איטליה?

כאשר עשו בכה ובקש מאביו לברכו, אמר לו יצחק (בראשית כז/לט) "הנה משמני הארץ יהיה מושבך", ופירש רש"י "זו איטליה של יוון". **לכאורה**, גם בברכת יצחק ליעקב (שם כז/כח) - "מטל השמים ומשמני הארץ", הקודמת לדברי יצחק לעשו, היה על רש"י לפרש כך?

ענה על כך הרבי רבי העשיל:

רש"י התקשה, כיצד יצחק נתן לעשו את משמני הארץ, הרי אותם הוא כבר הבטיח ליעקב? משום כך פירש רש"י, כי משמני הארץ האמורים אצל עשו כוונתם לאיטליה של יוון, אשר עדיין לא נוסדה, כמבואר בסוגייתנו, שהיא נוסדה בעת שנשא שלמה את בת פרעה, ולפיכך, היא לא נכללה בברכה הראשונה ליעקב. **כשהתבקש** יצחק לברך את עשו, לא נותר לו אלא להעניק לעשו את איטליה זו... ("גן רוה").

ברכות

ללומדי הדף היומי

בקהילת ארזי הלבנון - פתח תקוה

לרגל חגיגת סיום הש"ס

במסגרת שיעור הדף היומי הנמסר מידי ערב מפי מגיד השיעור הרה"ג **גרשון פינקלשטיין** שליט"א

יהי רצון שתזכו להמשיך לקבוע עיתים לתורה מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא

השיעור נוסד: סיון תשס"ב

בברכת התורה

מאורות הדף היומי

לעילוי נשמת

הרב **שמואל קירשנבום** זצ"ל

ב"ר אליעזר הלוי ז"ל נלב"ע י"ב באדר תשס"ט

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **יהודה זאב קוטלייר** ז"ל

ב"ר יעקב ז"ל

נלב"ע י"ז באדר ב' תשס"ג

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

עילוי נשמת

הר"ר **שמואל גרינברג** ז"ל

ב"ר נחמן הלוי ז"ל

נלב"ע פורים תשס"ט

תנצב"ה

הונצח ע"י נכדו שיחיו

עילוי נשמת

מרת **יונה יענטא רויכל רוטמן** ע"ה

ב"ר בנימין ז"ל נלב"ע כ' באדר א' תשנ"ז

ומרת **ציפורה רחל בלטר** ע"ה

ב"ר שמחה נתן ז"ל נלב"ע ט"ז באדר ב' תשנ"ז

תנצב"ה

הונצחו ע"י **מנחם וחיה פרנקל** - חיפה

ניתן להשיג מחדש

ספר **"מאורות הדף היומי"** חלק ז'

על מסכתות סנהדרין, מכות, שבועות, עבודה זרה והוריות.

מיטב הנידונים ההלכתיים, האקטואליים והמרתקים, דף אחר דף, בספר עב כרס, עם מפתח עניינים.

ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות ובמוקד **"מאורות"**: 1-700-500-151

לחיד המסכת
במועד מוצאי
39
לח

